

ประเพณีแฮกนา หาบข้าวขึ้นหลอง ฮ้องขวัญข้าว

วิถีชีวิตทำไร่ไถนาของคนเราล้วนขึ้นอยู่กับฤดูกาล ดินฟ้าอากาศล้วนเป็นปัจจัยสำคัญส่งผลต่อความงอกงามของพืชพันธุ์ธัญญาหาร หากฟ้าฝนแปรปรวนอาจพาให้ช่อรวงแห่งเรียวแรงวิบัติหายนะ ความอดอยากยากจนคั่นแค้นนั้นไม่มีมนุษย์ผู้ใดปรารถนา

ชาวนาในภาคเหนือมีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว ข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติต่อการทำนามากมาย เช่นเดียวกับชาวนาตามภูมิภาคอื่น ๆ พิธีกรรมทั้งหลายล้วนเพื่อบำรุงขวัญ สร้างกำลังใจให้กับตัวเอง ครอบครัว ตลอดจนชุมชนเมื่อถึงช่วงเดือนที่จะเริ่มปักดำทำนาก็ต้องการทำการ “แฮกนา” เสียก่อน เพื่อบวงสรวงต่อเทวดา เจ้าที่ แม่ธรณี แม่โพสพ เพื่อให้ปกป้องรักษาต้นข้าวให้เจริญเติบโต ไร้ศัตรูพืชมารบกวน เพื่อให้ได้ผลผลิตมากพออยู่พอกินไปตลอดทั้งปี

สงวน โชติสุขรัตน์ เล่าถึงกระบวนการทำนาของชาวนาภาคเหนือไว้ในหนังสือประเพณีไทยภาคเหนือว่า ชาวนาจะเริ่มทำการแห่นางแมวก่อน โดยจับแมวใส่ตะกร้าแห่ไปทั่วหมู่บ้าน พร้อมตีฆ้องกลองส่งเสียงขับร้อง เมื่อขบวนแห่ไปถึงบ้านใด เจ้าของบ้านก็จะเอาน้ำสาคล้านางแมว

นอกจากแห่นางแมวแล้วยังมีการแห่ปลา โดยแกะสลักไม้เป็นรูปปลาตะเพียนสองตัว ไม้ที่ใช้แกะจะเลือกเอาขอนไม้ที่ลอยตามน้ำในลักษณะตั้งขึ้นมาเมื่อตอนน้ำท่วม ในการแห่จะนำน้ำมัน ส้มป่อย เทใส่อ่างที่มีปลา หอย ปู และต้นบัว ที่ขบอ่างจะมีนกยางแกะสลักอยู่ด้วย จากนั้นก็พากันแห่ไปยังลานวัดหรือลานบ้าน นิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมพร้อมประพรมน้ำมันเพื่อความป็นสิริมงคล เรียกกันว่า “ฟังธรรมปลาจ้อน (ปลาช่อน)”

ทั้งการแห่นางแมวและแห่ปลา เป้าหมายก็เพื่อให้เทวดาฟ้าดินบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล จะได้ทำนากันนั่นเอง

พอเริ่มขึ้น 1 ค่ำเดือน 6 ก็เริ่มทำการเสกนา โดยเลือกบริเวณจุดศูนย์กลางของนาปลูกปะรำพิธี จัดกระถางอาหารคาวหวาน ปักธงปักดาแหลว (เฉลว) บูชาเทวดาอารักษ์ ผีทุ่ง ผีนา ตลอดจนแม่โพสพ โดยมีผู้ทำพิธีอ่านโองการอัญเชิญนาถวาญเครื่องเช่นบวงสรวง

คำอัญเชิญนา จากพระครูโสภาสวิหารกิจ วัดสันคะยอม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ตีพิมพ์ไว้ในหนังสือประเพณีท้องถิ่นภาคเหนือ ของมหาวิทยาลัยล้านนา พ.ศ. 2538 มีดังนี้

อจจะไลยโส อจจะไลยโย อจจะมังคะโล อจจะไนย วันนี้ก็เป็นวันดี เป็นวันอันประเสริฐ เป็นการอันเกิด
กับโลกโลก้า เป็นวันอันเรียกขวัญนาผืนแผ่นดินกว้าง เถิงฤดูปีเดือนมาไขว้แล้ว จำเป็นที่มนุษย์จะต้องทำ ข้าจัก
เรียกร่องเมื่อขวัญเจ้าจะอยู่กับปู่กับปล้า ขอขวัญเจ้าอยู่กับผืนแผ่นดินพะสุธา อันหนาได้หมื่นโยชนะนะ ขวัญเอ๋ยขวัญ
เจ้าจงอยู่กับไร่สวน อย่ามัวมาไปตามปู่ตามปล้า หรือก๊วนนี้จันมานอยู่กับเจ้า บัดนี้ข้าตั้งหลายก็ตกแต่งแบ่งขันธ
ใบสีหลายเชื่องสะปะเครื่องของกินหวานเจียงจินบ่น้อย มีดั่งกล้วยอ้อยจันเนือปล้าของนา ๆ มีมากตามอันมาก
หากบอมาเสวย มีดั่งจันหมูละเปิดไก่ มีตัวข้าวต้มเข้าหนมใหม่กินล้า มีดั่งหมากพลุก้าเหมียงหมี่ มีพรว้าพร้อมจุ
อัน 7 ได้ตกแต่งด้ายขันธโยสีงามสะอาด อันผู้ฉลาดหากเกยทำใส่ขันธด้าไว้ส่องหน้าหากงามดี แม่นว่าขวัญเจ้า
ไปอยู่ไกลแสนชอกก็หื้อมา แม่นขวัญเจ้าไปอยู่ที่สะลอกห้วยกลางคงก็หื้อมา แม่นขวัญเจ้าไปตกปงป่าไผ่ที่
แม่น้าใหญ่ เกราะคอนทรายก็หื้อมา ข้าบ่อหื้อขวัญเจ้าเป็นอันตรายแตกม้าง ตูก็เรียกร่องหาเจ้า หื้อมาอยู่กับไร่กับ
นา เมื่อพร้อมแล้วจักเรียกขวัญเจ้ามา 7 หื้อ ขวัญเจ้ามาอยู่กับปู่กับปล้าที่เจ้าได้เกยอยู่กับกันมา เมื่อเจ่นชีวาตะก่อน
ก็ขอขอบเอาเท่านี้เสียก่อนที่เรียกขวัญโต่งนา สิทธิอนัง สิทธิลาถัง สิทธิมัจจุ

บทส้องขวัญจะบรรยายรายละเอียดของเครื่องเช่นบวงสรวงทั้งหลาย เรียกขวัญมิให้กระจัดกระจายไป
อื่นไกล ขอให้มาอยู่เป็นสิริมงคลกับไร่นา

เมื่อทำพิธีส้องขวัญนาแล้ว ชาวนาจึงเริ่มไถนาเพื่อเตรียมหว่านข้าวกล้า ซึ่งมักจะเป็นวันจันทร์ วัน
พฤหัสบดี วันเสาร์ โดยจะปักคำครั้งแรกตรงบริเวณที่ทำพิธีแสดกนาเสียก่อน

เมื่อเวลาผ่านไป ถึงช่วงข้าวออกรวง สามารถเก็บเกี่ยวได้ ก็จะมีพิธีส้องขวัญข้าว ซึ่งอาจทำพิธีที่แปลงนา
หรือที่บ้านก่อนนำข้าวขึ้นหลองหรือยุ้งข้าวก็ได้ แต่ส่วนใหญ่มักทำที่นาแล้วค่อยหาบข้าวกลับมาขึ้นหลองที่บ้าน

เครื่องทำพิธีก็จะมีเสื่อ หมอน ไก่ต้ม อาหารคาวหวาน ผลไม้ หมากและเมี่ยง รวมทั้งเครื่องประดับ
เครื่องแต่งตัว และบายศรีนมแมว 1 ชุด ทั้งหมดจัดวางไว้ที่นาเพื่อบูชาแม่โพสพ เจ้าที่ ผิทุ่งผินา แล้วทำการอ่าน
โองการส้องขวัญข้าว เมื่ออ่านส้องขวัญข้าวเสร็จแล้ว เจ้าของนาและญาติพี่น้องจะช่วยกันหาบข้าวจากลานดีข้าว
พร้อมทั้งตาแหลวที่เคยปักตั้งแต่ทำขวัญนากลับมาเพื่อเป็นขวัญข้าวไม่ให้สัตว์ต่าง ๆ มากัดทำลาย ข้าวของ
อุปกรณ์ทำนาต่าง ๆ ก็จะขนจากนากลับมาบ้าน ระหว่างหาบข้าวหาบของก็จะร้องรำทำเพลงสร้างความครื้นเครง
สนุกสนาน บ้านใดหลองข้าวเพิ่งปลูกใหม่ก็จะนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีถอนดินเส้า ทำบุญเลี้ยงพระแต่เช้าตรู่ มี
ช่างซ่อมมาซ่อมอ้าหลองข้าว สร้างความเอิกเกริก หลองพืชผลจากแรงงาน

การเสกนา หาบข้าวขึ้นหลอง ฮ้องขวัญข้าว ชาวนาในภาคเหนือถือประเพณีปฏิบัติมาแต่โบราณ “ฮ้องขวัญนา” ก็เพื่อบูชา แม่โพสพ แม่ธรณี เทวดา เจ้าที่ ให้ช่วยป้องกันอาเพศเหตุร้าย ให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์

ฮ้องขวัญข้าวเมื่อข้าวออกรวงก็เพื่อขอมาข้าว แล้วเก็บเกี่ยวขึ้นให้ข้าวเต็มยุ้งเต็มฉาง หาบข้าวขึ้นหลอง เก็บข้าวไว้กินตลอดปีและมีข้าวเชื่อไว้ทำพันธุ์ในวันข้างหน้า ท้ายสุดคือการ “ฮ้องขวัญควาย” เป็นการขอมาที่ได้ล่วงเกินใช้งานทำอะไรไถนา ทั้งเป็นการระลึกถึงบุญคุณควายที่ให้แรงงาน ทุกขั้นตอน ทุกพิธีของประเพณี ดังกล่าว บทสวดบทอ่าน ไฉนการฮ้องขวัญต่าง ๆ ล้วนมีความหมาย อธิบายชีวิตมนุษย์ที่ผูกพันต่อระบบธรรมชาติ พร้อมความเชื่อถือศรัทธาและขำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ก็เพื่อจะได้มีชีวิตอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งวันนี้และต่อลูกหลานในอนาคต

แหล่งที่มา

มงคล เปลี่ยนบางช้าง.2548. บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้านภาคเหนือและบทวิเคราะห์. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์แม่เฒ่า. หน้า 47-51.